

ПРАВА ЛИЧНОСТИ У ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Мр Раденко Јотановић*

***Апстракт:** Права личности су институт грађанског права настао још у римском праву али своју афирмацију доживљава тек у XIX вијеку. Многи европски грађански законици из тог времена су регулисали поједина права личности или право личности као опште право у оквиру својих посебних одредби или у оквиру одредби о деликтној одговорности. У наши правни систем права личности уведена су Законом о облигационим односима из 1978. године и то у оквиру одредаба о деликтној (нематеријалној) одговорности. Од тада па до данас дошло је до многих промјена, нарочито због појаве нових облика повреда права личности узрокованих техничко-технолошким и уопште друштвеним напретком. Због тога је потребан један нови приступ овој материји и приједлози за њено законско регулисање *de lege ferenda*.*

У раду аутор настоји дати свој допринос у одређивању мјеста права личности у оквиру нашег правног система, као и у одређивању битних карактеристика и анализи актуелних средстава за заштиту права личности. Наиме, многи наши правни теоретичари су се бавили овим појмом и углавном је прихваћен став да су права личности саставни дио грађанског права и да поред имовинске, чине његову неимовинску компоненту. На основу тога права личности се одређују као субјективна грађанска права неимовинског карактера. Као таква имају одређене карактеристике која су својствена субјективним грађанским правима имовинског карактера, а имају и своје специфичне особине које их разликују од њих. У том смислу у ЗОО-а предвиђене су и посебне тужбе за заштиту права личности.

---

* виши асистент, Правни факултет Универзитета у Бањој Луци

Кључне ријечи: *права личности, iniuriae, правна природа права личности, нематеријална штета, субјективна неимовинска права, тужба за уклањање, тужба за пропуштање, тужба за накнаду нематеријалне штете.*

Увод (појам и назив)

Личност човјека можемо посматрати са различитих аспеката: социолошког, психолошког, филозофског, етичког, политичког, религиозног (вјерског), медицинског, правног и уопште цивилизацијског, а у оквиру појединих аспеката постоји више дефиниција овог појма¹.

Са правног аспекта садржину (права) личности можемо пронаћи у различитим нормативним актима, као што су Устав, Закон о облигационим односима, прописи о ауторском праву, прописи из управног права и др., али ниједан од њих не даје дефиницију овог појма. Правна теорија и правни теоретичари који се детаљније баве овим правним појмом дали су своју дефиницију права личности те на тај начин допринијели да су она „у знатнијој мери него други правни институти, управо чедо науке, пошто је баш наука изузетно заслужна за њихово уобличавање и признавање“².

У том смислу наилазимо на различите, често међусобно супротстављене, правнотеоријске дефиниције права личности. Неке од тих дефиниција право личности одређују као „права која припадају лицу као таквом, права која се односе на тзв. лична добра, тј. добра која се не могу оделити од човека, јер се односе на поједина својства или манифестације човекове личности“³. Затим, „право личности у објективном смислу представља скуп норми етичко-правног поретка којима се регулира право сваког правног субјекта на слободно испољавање и развој властите личности, у складу са ступњем (свог) психосоцијалног развоја, а право личности у субјективном смислу је право одређеног субјекта да од свих других правних субјеката тражи и оствари поштивање и развој властите личности у складу са својим психосоцијалним

---

¹ Тако нпр. са психолошког аспекта Олпор (Allport) је прикупио око 50 различитих дефиниција појма личности, в. Стојиљковић, Србољуб: *Психијатрија са медицинском психологијом*, треће, допуњено и прерађено издање, Медицинска књига, Београд-Загреб, 1968. година, стр. 143.

² в. Водинелић, Владимир: *Лично право као субјективно право и као грана права*, *Архив*, бр. 3/1976, стр. 375.

³ Гамс, Андрија: *Заштита личности у Грађанском праву*, *Архив*, бр. 1-2/1964, стр. 1.

ступњем развоја⁴. „Лично право је државном принудом гарантована могућност субјекта да неометан од других реализује лично добро“⁵, „право личности је право на уживање добра повезана са личношћу, дејствујуће према свакоме“⁶, „права личности су она права која припадају човеку као таквоме, с обзиром на његово постојање, његове физичке и психичке снаге...то су „природна“ „урођена“ права човека“⁷, „субјективна права која правни поредак признаје некој особи гледе њезиних особних, неимовинских добара, њезина су особна неимовинска права“⁸ итд.

Осим ових теоријских не постоје друге, законске, дефиниције права личности. У нашем правном систему регулисана су Законом о облигационим односима из 1978. године у оквиру одредби о деликтној одговорности, под називом права личности.⁹ Поред овог назива у нашој правној литератури се користе и други, различити називи као што су лична права, права на личним добрима, индивидуална права, право личности, права на сопственој личности, неимовинска права, лична неимовинска права, морална права, особна права, права особности, личносна права и др., док су у европској правној литератури у употреби називи: *il diritto della personalita*, *droits primordiaux*, *droits de personnage*, *droits extrapatrimoniaux*, *droits de la personnalité*, *die Persönlichkeitsrechte*, *die Personenrechte*, *ličnije neimušćestvenije prava*. У англосаксонском правном систему ова права су позната под називом „*right of privacy*“ и дефинишу се као „*the right to be let alone*“, „*the right of an individual to live a life of seclusion and anonimity*“ ради заштите „*peace of mind*“¹⁰, што можемо превести као право да вас оставе на миру, право појединца да живи повучено ради заштите слободе мисли.

---

⁴ Радловић, Алдо: Субјективна неимовинска права у Грађанском праву, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, бр. 4/83, стр. 148.

⁵ Водинелић, Владимир: *Лично право као субјективно право и као грана права*, стр. 385.

⁶ Otto Friedrich von Gierke: *Deutsches Privatrecht*, 1. Bd, Allgemeiner Teil und Personenrecht, Leipzig, 1895, стр. 702, наведено према: Финжгар, Алојзиј: *Права личности*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1988. година, стр. 43.

⁷ Финжгар, Алојзиј: нав. дјело, стр. 43.

⁸ Gavella, Nikola: *Особна права*, први дио, Правни факултет Свеучилишта у Загребу, Загреб, 2000. година, стр. 13.

⁹ Чл. 199, чл. 200 ст. 1 ЗОО-а.

¹⁰ в. Pugliese, Giovanni: Неколико проблема у вези са правима личности, *Архив*, бр. 1-2/64, стр. 33-34.

Мјесто права личности у правном систему

Личност човјека је заштићена и у јавном праву као што је то случај са заштитом у уставном, управном, међународном јавном, медицинском, праву медија и нарочито, кривичном праву¹¹, али ради обезбјеђења јавних (општих, заједничких) имовинских или неимовинских интереса. Међутим, тек је са приватним (цивилним, грађанским) правом обезбијеђена потпуна заштита јер ће „заштиту интереса властите личности најбоље вршити управо онај правни субјект о чијој се личности ради“¹². Норме јавног права штите лична човјекова добра од „повреда од стране државних органа, у односу према органима државне власти“, док су нормама приватног (цивилног, грађанског) права „заштићена и у односима између појединца, од повреда од стране појединца“.¹³

У нашој правној литератури проф. Водинелић заступа идеју да право личности треба да представља посебну грану права. Наиме, полазећи од поставке да Устав државе као основа цјелокупног правног поретка пружа гаранцију личних права у свим правним односима, без обзира која их грана права регулише, односно да је заштита човјекове личности и његових личних добара задатак цијелог правног система, проф. Водинелић изводи закључак да није потребно доношење посебних грађанскоправних прописа о личним правима па да она тек тада постану субјективна грађанска права, јер одређени уставноправни прописи примјениви су непосредно и на грађанскоправне односе, на односе међу појединцима, тј. лична права могу бити грађанска права иако нису донијети грађанскоправни прописи о њима. Због (не)могућности да лична права буду или уставна или грађанска проф. Водинелић поставља тезу да би њихову правну природу могли одредити тако да чине посебну грану у систему права која би се састојала од норми којима се односи између субјеката поводом личних добара регулишу на равноправним основама, настанак тих односа не препуштају вољи субјеката, за њихову повреду предвиђају неимовинску санкцију и не допуштају њихово преношење на друге субјекте.¹⁴

---

¹¹ в. Срзентић, Никола: Заштита права личности у југословенском кривичном праву, *Архив*, бр. 3/1963, стр. 321-343.

¹² Радоловић, Алдо: *Субјективна неимовинска права*, стр. 153.

¹³ Финжгар, Алојзиј: *нав. дјело*, стр. 44.

¹⁴ Водинелић, Владимир, *Лично право као субјективно право и као грана права*, стр.388-399.

Професор Гавела, такође, оставља могућност да права личности могу бити засебна грана грађанског права уколико то не би доводило у питање његова основна начела и примјену његових општих правила. Међутим, сматра да би ипак било исправније на права личности гледати као на интегрални дио грађанског права и то не само због њих самих већ и због тога што се други грађанскоправни институти не могу разумјети независно од права личности.¹⁵ Да су права личности, као лични односи, саставни дио грађанског права је став и професора Финжгара и као такви се „могу изучавати само у вези с учењем о лицима као субјектима грађанских односа“.¹⁶

Исто тако и професорица Славица Крнета сматра да у систему грађанског права, поред имовинских, треба дати мјеста и правима личности као личним неимовинским правима¹⁷ иако су несистематизована и неповезана, јер су нека права личности (нпр. неповредивост личног или приватног живота) уздигнута на степен уставом гарантованих човјекових права и слобода, а неким је пружена заштита и у другим правним прописима, као нпр. кривичним.¹⁸ Професор Алдо Радоловић сматра да право личности мора узимати у обзир и јавно и приватно право, тако што је јавно право (уставно, кривично, управно, међународно итд.) уопштено, а приватно право више конкретизовано, одређеније.¹⁹ Слично становиште заступа и професор Андрија Гамс који доводи у везу изворе међународног јавног права са имовинским грађанским правом и правима личности.²⁰

Права личности су нашла своје мјесто у систему грађанског права гдје се изучавају у оквиру материје о објектима²¹ Грађанског права,

---

¹⁵ Gavella, Nikola: *нав. дјело*, стр. 28.

¹⁶ Финжгар, Алојзиј: *нав. дјело*, стр.10-11.

¹⁷ Крнета, Славица: *Питање мјеста личних права у систему Грађанског права*, Одабране теме приватног права, Правни факултет у Сарајеву, Сарајево, 2007. година, стр. 251-269.

¹⁸ Крнета, Славица: *Права личности као уставна гаранција и њихова заштита као непосредан задатак законодавца*, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, бр. XXIV/1977, стр. 78-93.

¹⁹ Радоловић, Алдо: *Субјективна неимовинска права*, стр. 154-155.

²⁰ Гамс, Андрија: *Права човека и грађанина у грађанском праву*, *Архив*, бр. 4/68, стр. 537-546.

²¹ Као и код терминологије о праву личности и за објекте Грађанског права се употребљавају различити називи: објекти права, правни (предмети) објекти, правна добра, објекти у грађанском праву, објекти (предмети) грађанскоправних односа, објекти правног односа, предмет права, објекти правних одношаја, објекти (предмети)

поред ствари, (људских) радњи и интелектуалних права²². Међутим, поједини теоретичари, као што смо напред навели, имају различита схватања у погледу садржине објеката Грађанског права па тако своју дефиницију ограничавају на подручје имовинских права или пак, поред имовинских обухватају и друга, неимовинска, права.

У том смислу, кад говоримо о предмету грађанског (имовинског, цивилног) права онда прије свега мислимо на имовину у економском смислу. Међутим, грађанско право, поред имовинских које је квантитативно обимније, све више обухвата и неимовинска добра. Разлог зашто је имовинско право дуго времена било синоним за грађанско право јесте тај што је још од римског права првенствен задатак законодавца био регулисање базичних, материјалних односа међу људима. Из тог периода потиче и класична подјела субјективних грађанских права на стварна (*ius in rem*) и облигациона (*ius in personam*) која због свог имовинског карактера нису обухватала права личности. Тек се са развојем хуманистичких идеја у новије вријеме на човјека гледа као на личност што је анимирало и законодавца да му пружи грађанскоправну заштиту са те друге, неимовинске, стране. У корист тога ишла је и каснија подјела субјективних грађанских права на апсолутна и релативна, која поред имовинских односа обухватају и неимовинске односе. Тако су се права личности почела изучавати у оквиру апсолутних субјективних грађанских права.²³

Значајан допринос у том правцу дала је италијанска правна теорија која је поставила тезу да постоје двије правне категорије: „имати“ и „бити“. Оно што је за имовински дио грађанског права „имати“ (*habere, avere, haben*), за његов неимовински дио је то „бити“ (*esse, essere, sein*).²⁴ Да ли је оправдано да грађанско право штити само

субјективних права. в. Станковић, Обрен: Објекти грађанских права, *Анали*, бр. 6/76, стр. 645.

²² Подјелу објеката Грађанског права на ствари, људске радње, права личности и интелектуална права прихватила је већина наших правних теоретичара као што су Војислав Спаић, Андрија Гамс, Драгољуб Стојановић, Димитар Поп-Георгиев и др.

²³ в. Дујмов, Лав: Диоба субјективних грађанских права, *Правни живот*, бр. 6/66, стр. 36-54.

²⁴ в. Радоловић, Алдо: *Субјективна неимовинска права у Грађанском праву*, стр. 146-147 и 152 и тамо наведено мишљење проф. Perlingierija „да људска особа мора бити заштићена не само утолико што „има“ већ и утолико што „је“, јер је једно и друго неодвојиви саставни дио опће људске егзистенције и само у тој симбиози омогућује остварење есенцијалних циљева човјекова постојања“, „цивилисти су занемаривали ову потоњу компоненту, или су евентуално,..., мијешали категорију „имати“ са категоријом „бити“, тј. „имати“ било је „бити“, „бити“ је било „имати“.

имовину, а не и личност која је носилац те имовине је питање које су поставили и француски судови средином XIX вијека, а Јеринг се надовезао питањем да ли је имовина једино добро које штити грађанско право, а да су сва остала добра безвриједна и да о њима судија не треба водити рачуна, јер „судија познаје само интерес новчаника-гдје новац престаје, престаје за њега и право“.²⁵ Чини нам се да је најприхватљивији одговор да су имовински и неимовински односи нужно повезани те да интегрално доприносе заштити човјекове личности.

Иако нису институт Грађанског права новијег доба (настала су у римском праву под називом *iniuriae*), права личности су тек у последњих пар деценија доживјела свој пуни развој који још траје. Неколико је разлога зашто није дошло до афирмација права личности: тоталитарни режими (као нпр. социјалистички) који нису дозвољавали развој индивидуалних права²⁶, нарочито послије Другог свјетског рата у којем су учињене многобројне повреде права личности и уопште живота човјека од стране нациста и фашиста. Затим, експанзија технично-технолошких средстава, науке, умјетности и уопште развој људског друштва довеле су до нових облика повреда права личности што је појачало захтјев за њихову заштиту. За разлику од њемачке, аустријска правна школа, којој припада и наше право, никад није развила прихватљив концепт личних права²⁷. Дуго времена грађанским правом су се штитила само материјална добра, али је са афирмацијом људских права и слобода дошло и до афирмације права личности и то не само оних која му припадају као биолошком бићу (како то каже школа природног права) већ и оних која су резултат његовог социјалног хабитуса.

Грађанскоправна заштита права личности у појединим грађанским законима је обезбијеђена на два начина: модерни грађански законици²⁸ су регулисали права личности независно од одредби о деликтној одговорности. На овај начин права личности су регулисана у посебним одјељцима и за одговорност због повреде личних добара не тражи се кривица, штета и друге претпоставке деликтне одговорности.

---

²⁵ Jering, Ein Rechtsgutachten, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, Jena, 1880, 18 Band S. 44, наведено према Крнета, Славица: *Питање мјеста личних права у систему грађанског права*, стр. 253.

²⁶ в. Гамс, Андрија: *Права човека и грађанина у Грађанском праву*, стр. 545.

²⁷ Радоловић, Алдо: *Субјективна неимовинска права у Грађанском праву*, стр. 145.

²⁸ Швајцарски грађански законик из 1907. године, грчки грађански законик из 1940. године, мађарски грађански законик из 1959. године, пољски грађански законик из 1964. године, чехословачки грађански законик из 1964. године и др.

Разлика међу овим законима у погледу регулисања личних права постоји у приступу појму права личности па тако једни прихватају генералну клаузулу личних права или јединствено (сложено) право личности, а други регулишу поједина (аутономна) лична права која имају своје специфичности (плуралитет или каталог права личности). У зависности од тога који је став прихваћен говоримо о праву личности или о правима личности. Остали грађански законици,²⁹ грађанскоправну заштиту права личности углавном обезбјеђују кроз одредбе о деликтној одговорности.

Карактеристике права личности

На основу преовлађујућег става да су дио (подграна) грађанског права, права личности имају неке карактеристике заједничке свим грађанским правима, а имају и нека посебна својства која их мање-више одвајају од осталих субјективних грађанских права.

Апсолутност је, као и код других грађанских права једна од основних особина и права личности. Права личности су апсолутна, тј. дјелују *erga omnes* што значи да су сва друга лица (укључујући и јавну власт) дужна да поштују права личности њихових субјеката, тј. субјекти права личности имају право (овлашћење) да од свих трећих лица траже да се уздрже од понашање које би за резултат имало повреду ових њихових добара. Са друге стране, уколико дође до (неовлашћене, незаконите) повреде права личности субјекат има право (захтјев) да се обрати суду ради заштите повријеђених или угрожених права. Наравно, апсолутност као и код других појединих грађанских права, различито дјелује и код појединих права личности и може доћи до њеног релативизирања у смислу да се законским прописима дозволи задирање у нека права личности (нпр. у оквиру права на физички интегритет личности дозволи се, под одређеним условима, пресађивање (трансплантација) дијелова људског тијела).

Како смо напред навели, права личности су неимовинска права и управо та карактеристика их најјасније разликује од осталих имовинских грађанских права. Наиме, вриједност појединих права личности се не може изразити у новчаној противвриједности (нпр. не можемо одре-

---

²⁹ Француски грађански законик из 1804. године и Новеле из 1970. године, аустријски Грађански законик из 1811. године, њемачки Грађански законик из 1896. године, српски Грађански законик из 1844. године и др.

дити цијену неког дијела људског тијела приликом одређивања висине накнаде у случају његове повреде, не можемо одредити вриједност нечије повријеђене части и угледа или колика је штета која је причињена неовлашћеним објављивањем фотографије неког лица). Међутим, у последњих неколико година, нарочито на Западу и у Сједињеним Америчким Државама, упркос контроверзним ставовима долази до комерцијализације и ове врсте добара. Основ за комерцијализацију се налази у прихваћеном ставу да су права личности субјективна грађанска права тако да њихов титулар може (у границама закона) њима слободно располагати те на тај начин стицати одређену протувриједност (у новцу, другој роби или (не)чинидби). Тако нпр. свако има право на свој лик, своју слику, али може допустити и објављивање те слике у рекламне сврхе, наравно уз одговарајућу накнаду.

У случају повреде права личности,³⁰ код нас је, поред материјалне (имовинске) накнаде³¹, углавном присутна нематеријална (неимовинска) накнада. Неимовинска накнада (иако изражена у новцу) нема за сврху „да се оштећеникова материјална ситуација доведе у оно стање у коме би се налазила да није било штетне радње или пропуштања“,³² већ је овдје сврха тзв. сатисфакцији, тј. настојање да се омогући задовољство (задовољштина) и ужитак којима ће се ублажити патње које је оштећени претрпио и успостављање психичке равнотеже нарушене трпљењем физичког или душевног бола. Постоји, по мишљењу многих аутора,³³ оправдан приговор на овакав концепт нематеријалне штете која је на овај начин одвојена од права личности „иако је право

---

³⁰ В. чл. 199 који говори о објављивању пресуде или исправке у случају када се повреда права личности може отклонити на тај начин, односно чл. 200 ст. 1 ЗОО-а који каже да се нематеријална штета састоји у доношењу физичких и душевних болова, умањењу животне активности, наружености, повреди части, угледа, слободе или права личности, проузроковању смрти блиског лица, као и доношењу страха.

³¹ В. чл. 193 и 195 ЗОО-а који говоре о обавези накнаде материјалне штете у случају смрти, тјелесне повреде и оштећења здравља, а која штета обухвата трошкове сахране, трошкове око лијечења, зараду изгубљену због неспособности за рад и ренту због штете коју повријеђени трпи због потпуне или дјелимичне неспособности за рад и чл. 198 ЗОО-а о накнади материјалне штете у случају повреде части и ширења неистинитих навода.

³² Чл. 190 ЗОО-а.

³³ В. Медић, Душко: Прилог расправи о концепту нематеријалне штете у Босни и Херцеговини, *Зборник радова са савјетовања правника*, Златибор, 2009. година.

личности у самој суштини појма неимовинске штете³⁴ и приједлози за њено другачије регулисање *de lege ferenda*.

Непреносивост је следећа карактеристика права личности која их разликује од субјективних права имовинског карактера. Она су *res extra commercium*. Неодвојива су од личности тако да се не могу отуђити, уступити или пренијети на другог, ни правним послом *inter vivos*, нити *mortis causa*, нити правним послом уз накнаду или без накнаде, нити принудно. Могућност комерцијалног кориштења појединих права личности (нпр. слике, имена, гласа, личних записа) су изузеци који не негирају правило о њиховој непреносивости.

Обзиром да припадају човјеку независно од његове воље, не постоји могућност одрицања од права личности, али слично као и код правне и пословне способности и вршење права личности се у одређеним случајевима може повјерити другим лицима, тј. (законским) заступницима. Исто тако вршење права личности се може ограничити у два правца: општа ограничења као и код других субјективних грађанских права (нико не може злоупотребљавати своја права личности са циљем шиканирања других или не смије забрањивати захвате других у своја права личности у случају нужне одбране, односно крајње нужде) и посебна ограничења прописана посебним прописима (нпр. законима о трансплантацији је прописано под којим условима се може вршити пресађивање дијелова људског тијела упркос постојању права на тјелесни интегритет итд.). Исто тако, за разлику од имовинских права, права личности као неимовинска права не застарјевају.

Права личности се не могу наслеђивати нити се може тражити накнада нематеријалне штете за повреду права личности умрлог лица³⁵. Међутим, иако су везана за личност, поједина права личности наставаљају постојати и после смрти свог субјекта (нпр. слика, част, лични записи и сл.) па се у том смислу поставља питање њихове постморталне заштите.³⁶ Посмортална заштита појединих права личности обезбијеђена је у законима о ауторском праву³⁷, па је тако у члану 83 Закона о

³⁴ Радоловић, Алдо: Заштита личности правних субјеката по закону о обвезним односима, *Наша законитост*, бр. 9-10/1988, стр. 1215.

³⁵ „Потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на наследника само ако је признато правноснажном одлуком или писменим споразумом“, чл. 204 ст. 1 ЗОО-а.

³⁶ Крнета, Славица: *Правна природа постморталне заштите личности*, у Одабране теме приватног права, Сарајево, 2007. година, стр. 429-446.

³⁷ Крнета, Славица: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, Том I, Београд, 1978. година, стр. 910 и, Крнета, Славица: *Правна природа постморталне заштите личности*, стр. 429-430.

ауторском праву и сродним правима у Босни и Херцеговини³⁸ предвиђено да се након смрти аутора о заштити његових ауторских моралних права брину његови наследници, организације аутора којој је припадао или којој би припадао с обзиром на врсту дјела и институција из области науке и умјетности. Оваквим законским регулисањем као спорна се јавља дилема да ли се овдје ради о заштити права личности умрлог или о посебном праву личности наследника и лица блиских умрлом (пијетет, поштовање, успомена на личност умрлог као посебан облик права на психички интегритет)?³⁹ Ово друго схватање је више прихваћено тако да смрћу правног субјекта престају његова права личности, али одређена лица (обично најближа умрломе) су овлашћена да заштите и одбране свијетлу успомену на умрло лице.⁴⁰ Дакле, пружањем постморталне заштите не значи и да су права личности наследна.

Осим постморталне заштите права личности може се поставити и питање њихове пренаталне заштите и уопште стицања ових права. Већина права личности се стичу настанком њиховог субјекта (правног субјективитета), тј. рођењем човјека *ipso iure*, док се поједина лична права, с обзиром на њихову природу, стичу касније. Тако, нпр. право на приватност се стиче са одређеним степеном психофизичког развоја личности. Исто тако поједина права личности се могу стећи и прије рођења човјека аналогно фикцији *nasciturusa* у имовинском праву. То ће бити случај код права на физички интегритет личности гдје се ембриону (након одређеног периода од зачећа) пружа условна заштита (тј. стиче условни правни субјективитет) ако се роди живо.

За разлику од других субјективних грађанских права (имовинска права) гдје се јасно разликује субјект тог права од његовог објекта, код права личности се истиче да је личност истовремено и субјект и објект тих права, односно поставља се питање могућности разликовања субјекта и објекта и уопште шта је објект права личности, односно да ли су права личности, можда, права без објекта? Неки правни писци (нпр. Savigny) су због схватања о могућој идентичности субјекта и објекта

---

³⁸ Закон о ауторском праву и сродним правима у Босни и Херцеговини, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 7/02.

³⁹ Крнета, Славица: *Правна природа постморталне заштите личности*, стр. 431 и 439.

⁴⁰ Крнета, Славица: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, стр. 910, Gavella, Nikola: *Особна права*, стр. 38-39 и Крнета, Славица: *Правна природа постморталне заштите личности*, стр. 444-445.

права личности негирали и постојање самих права личности као субјективних грађанских права, јер је личност човјека „неопходна претпоставка за свако право уопште“ те не може самостално бити субјективно грађанско право.⁴¹ Међутим, полазећи од дефиниције да је човјек (личност) правни субјекат и као такав ималац правне способности⁴², прихваћено је схватање да човјек може бити и објекат неких субјективних (неимовинских) грађанских права, тј. права личности, али не као личност (укупност свих својстава које чине личност) већ као ималац појединих права личности (нпр. живот, тјелесни интегритет, част, углед итд.). Дакле, објекат права личности је човјек, али не човјек као цјелина (то је субјект права), већ поједина његова лична својства (добра) различита за сваког појединца.

Из почетне дилеме о идентичности субјекта и објекта права личности проистиче и дилема о томе да ли постоји једно опште право личности или више (тзв. каталог) права личности. Наиме, уколико би се прихватило схватање да права личности немају објекат (скуп појединих својстава личности), онда би се могла прихватити и теза да не постоји више, тј. каталог права личности. Као што смо видјели права личности имају свој објекат те је стога прихватљивије плуралистичко становиште о правима личности (набрајање појединих права личности), насупротив монистичком (тзв. генерална клаузула). Закон о облигационим односима, који је права личности регулисао у оквиру одредби о материјалној штети (иако имају и самосталну праву заштиту⁴³), прихватио је ово друго схватање. Међутим, професор Финжгар истиче да прихватање плуралистичког или монистичког становишта није од нарочитог значаја јер се они међусобно надопуњују тако што се и тамо гдје је прихваћен монистички принцип често наводе и поједина права личности, а и тамо гдје је у употреби плуралистички систем путем аналогije може се пружити заштита неком праву личности које прописима није посебно заштићено.⁴⁴

---

⁴¹ Ђорђевић, Андра: *Систем приватног (грађанског) права*, Службени лист, Београд, 1996. година, стр. 379.

⁴² Станковић, Обрен и Водинелић, Владимир: *Увод у грађанско право*, треће измењено и допуњено издање, Номос, Београд, 1996. године, стр. 51, Бабић, Илија: *Грађанско право (Увод у грађанско право и стварно право)*, Правни факултет Бања Лука, Бања Лука, 2008. година, стр. 69.

⁴³ Радоловић, Алдо: *Право особности у новом Закону о обвезним односима*, *Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци*, в. 27. бр. 1/2006, стр. 135.

⁴⁴ Финжгар, Алојзиј: *Права личности*, стр. 25-26.

Заштита права личности

Право личности заштићено је и у другим гранама права (јавно-правна средства заштите), али је тек са грађанскоправном (приватно-правном) заштитом обезбијеђена њихова потпуна заштита. Грађанско-правна заштита се може пружити у случају да је право личности повријеђено (повреда у ужем смислу) или је право личности угрожено (повреда у ширем смислу). У зависности од тога већина правних теоретичара⁴⁵ наводи следећа средства заштите: тужба за пропуштање, тужба за уклањање, тужба за накнаду (не)материјалне штете, тужба за утврђење (декларативна) и тужба за стицање без основа (правно неосновано обогаћење).

Тужба (захтјев) за пропуштање је врста превентивне заштите којом се забрањује вршење радње којом се пријети праву личности или да се даље врши радња која још траје (да се настави са радњом) или да се понови већ раније извршена радња.⁴⁶ Тужбом за пропуштање се на неки начин уклањају посљедице за убудуће. Управо то је и приговор који се ставља овој тужби да не отклања већ наступјелу штету на праву личности. Међутим, иако је у ЗОО-у систематизирана у оквиру одредби о штети, тужба за пропуштање је независна од претпоставки за деликтну одговорност (штете, кривице, противправности). За разлику од ЗОО-а неки Грађански законици (Мађарски, Чехословачки, Пољски) траже да се, не само престане са повредом и да се уздржи од даљих повреда, већ и да се уклони стање настало повредом и успостави пређашње стање. Слично је и по новом Облигацијском законнику Републике Словеније.⁴⁷

---

⁴⁵Водинелић, Владимир: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, Том I, Београд, 1978. година, стр. 926-936, Финжгар Алојзиј: *Права личности*, стр. 49-70, Радоловић, Алдо: *Заштита личности правних субјеката по закону о обвезним односима*, стр. 1215, Gavella, Nikola: *Особна права*, стр. 44-63 и Мораит, Бранко: *Закон о облигационим односима и заштита права личности*, *Правна ријеч*, бр. 16/2008, стр. 149-153.

⁴⁶ Према чл. 157 ст. 1 ЗОО-а: „Свако има право захтевати од суда или другог надлежног органа да нареди престанак радње којом се повређује интегритет људске личности, личног и породичног живота и других права његове личности“.

⁴⁷ Облигацијски законик, „Урадни лист Републике Словеније“, бр. 83/01, чл. 134 ст. 1: „Свако има право захтијевати од суда или другог надлежног органа, да нареди престанак радње којом се повређује интегритет људске личности, личног и породичног живота и других права његове личности, да забрани такву радњу или да одстрани њене посљедице“.

Тужба за уклањање је, слично претходној, нормирана у ЗОО-у, у оквиру одредби о деликтној одговорности. Исто тако она је и превентивна али само у погледу последице, јер се тужбом тражи да се одстрани стање којим је право личности повријеђено или угрожено. Могли бисмо рећи да надопуњује тужбу за пропуштање, јер се успостављањем пређашњег стања отклањају последице и за уназад. Потребно је да стање повреде или угрожености у вријеме подизања тужбе и даље траје. Уколико то није случај онда се подноси тужба за накнаду (не)имовинске штете ако су испуњени услови за ову тужбу (штета, кривица, противправност). Као примјери тужбе за уклањање наводе се опозив (повлачење) тврдње и исправка (објављивање) информације. Право на опозив постоји када је право личности повријеђено или угрожено неистинитом чињеничном тврдњом, саопштеном (не)јавно, изношеном (као своје) или преношеном (као туђе). Право на исправку постоји када је право личности повријеђено неистинитом информацијом у средствима јавног информисања.⁴⁸

Као што тужба за уклањање на неки начин надопуњује тужбу за пропуштање, тако исто на неки начин и тужба за накнаду (не)материјалне штете надопуњује тужбу за уклањање. Наиме, тужбом за уклањање се не тражи успостављање стања које је постојало прије повреде или угрожавања права личности, тј. поправљање штете, већ да се такво стање докине и да се не наставља његово трајање.⁴⁹ Уколико успостављање пређашњег стања (натурална реституција) није могуће тужбом за накнаду штете може се тражити накнада у новцу. Дакле, поред неновчаних облика поправљања повреда права личности постоји и новчани облик поправљања ових повреда и то управо тужбом за накнаду (не)материјалне штете.

За накнаду имовинске штете примјењују се општи принципи накнаде. Посебним одредбама предвиђена је накнада материјалне штете у случају смрти, тјелесне повреде и оштећења здравља⁵⁰, као и у случају повреде части и ширења неистинитих навода⁵¹. Код накнаде нематеријалне штете, поред опште одговорности за штету тражи се да

---

⁴⁸ Водинелић, Владимир: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, стр. 930-932.

⁴⁹ Мораит, Бранко: *Закон о облигационим односима и заштита права личности*, стр. 150.

⁵⁰ Чл. 193-197 ЗОО-а.

⁵¹ Чл. 198 ЗОО-а. Занимљиво је упоредити ову одредбу ЗОО-а са Законом о заштити од клевете, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 38/01 и Законом о заштити од клевете, „Службене новине Федерације БиХ“, бр. 19/03.

повријеђени претрпио физичке или душевне болове и страх који су такве јачине и трајања да оправдавају досуђивање нематеријалне штете (сатисфакције).⁵² Значи да повријеђени мора доказати, поред повреде права личности (што је довољно за неовчане облике поправљања штете) и посљедицу, тј. да из такве повреде проистичу душевни болови, односно патње.⁵³ Насупрот томе у енглеском праву се накнада нематеријалне штете за повреде права личности досуђује у случају повреде која води болести личности која узрокује одређени квалитет здравственог оштећења, затим, понижености пред трећим лицима, нарушавању угледа, повредама осјећаја части и сл.⁵⁴

Тужба за утврђење (декларативна) се може поднијети када друге тужбе за заштиту права личности нису у стању да пруже заштиту. То је случај када је извршена радња повреде права личности, а нова повреда не пријети па није могуће поднијети тужбу за пропуштање, затим, кад се одстрани стање којим је право личности повријеђено или угрожено па није могуће подизање тужбе за уклањање и најзад, кад не постоји посљедица повреде права личности, тј. душевни и физички болови, односно патње и страх па није могуће поднијети тужбу за накнаду нематеријалне штете. Међутим, декларативна тужба се може поднијети и у случају када су испуњене основне (али не и све) претпоставке за употребу за сваку од ових тужби, када она превенира извршење радње повреде права личности, уклања стање повреде или прибавља сатисфакцију повријеђеном.⁵⁵

Тужбом за утврђење се може тражити да суд утврди (не)постојање одређеног права личности или правног односа (нпр. да се правни субјект може служити одређеним именом⁵⁶), али се овом тужбом не може тражити утврђивање (не)истинитости одређених чињеница.⁵⁷ Код права личности се најчешће утврђује да је повреда

---

⁵² Чл. 200 ст. 1 ЗОО-а

⁵³ Мораит, Бранко: *Закон о облигационим односима и заштита права личности*, стр. 152-153.

⁵⁴ Димитријевић, Сузана: *Накнада нематеријалне штете због повреде права личности у енглеском праву*, у *Накнада штете и осигурање*, Будва, 2005. година, стр. 145-152.

⁵⁵ Водинелић, Владимир: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, стр. 934.

⁵⁶ У швајцарском праву је тужба за утврђење изричито предвиђена у случају да се неком оспорава употреба његовог имена, в. Финжгар, Алојзиј: *Лична права*, стр. 49-51.

⁵⁷ Чл. 54 ст. 1 Закона о парничном поступку, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 58/03 гласи: „Тужилац може у тужби тражити да суд само утврди постојање,

одређеног права противправна, под условом да постоји правни интерес тужиоца⁵⁸.

Тужба за стицање без основа (правно неосновано обогаћење) се подноси против лица које је повредом неког права личности стекао имовинску корист без правног основа (нпр. објављена је фотографија лица као реклама за неки производ). Наиме, право личности се може, не само повриједити, већ, иако неимовинско (слично као код накнаде (не)материјалне штете), и неовлаштено материјално искористити. Поред тога, може се десити да се оствари материјална корист повредом права личности, али не на основу неовлаштене употребе већ на неки други начин⁵⁹, нпр. оспоравањем кориштења уџбеника неком аутору неистинитом тврдњом да је ријеч о плагијату, повећава се продаја властитог уџбеника чиме се постиже материјална корист, а погоршава материјална позиција повријеђеног. И у овом случају повријеђени може поднијети тужбу за неосновано обогаћење.

Закључак

До афирмације права личности (иако зачетих у римском праву путем *actio iniuriam aestimatoria*) је дошло тек у грађанским законима европских држава средином XIX вијека. У наш правни систем права личности су уведена Законом о облигационим односима из 1978. године. Међутим, закони(ци) нису дефинисали овај института већ су то учинили бројни правни теоретичари. Сложили су се да су права личности (иако их различито називају) права на личним неимовинским добрима која су својствена сваком човјеку.

Дуго времена је трајала борба за мјесто права личности у правном систему. Почело се од тога да им није потребна посебна заштита, јер су ова добра обезбијеђена нормама јавног права, прије свих уставног и кривичног, па се отишло дотле да треба да представљају посебну грану права, односно наставно-научну дисциплину, како је то предложио професор Водинелић. Ипак, прихваћено је

односно непостојање неког права или правног односа, или истинитост, односно неистинитост неке исправе“.

⁵⁸ Чл. 54 ст. 2 Закона о парничном поступку.

⁵⁹ Водинелић, Владимир: *Лична права*, у Енциклопедији имовинског права и права удруженог рада, стр. 935-936.

становиште да се ради о добрима (објектима) која се изучавају у оквиру грађанског права и то у оквиру његове неимовинске компоненте.

Као дио грађанскоправне материје, права личности имају одређене карактеристике као и друга (имовинска) субјективна грађанска права, а имају и одређене особине (својства) специфичне за неимовинска субјективна грађанска права. У том смислу говоримо о апсолутности права личности, неимовинској санкцији за њихову повреду, њиховој непреносивости, незастаривости, ненаслједивости (изузетак је постмортална заштита неких права личности, нпр. фотографија, писма, части и угледа и сл. умрлог лица, а слично је и са пренаталном заштитом), дилемама око идентичности субјекта и објекта права личности, као и око тога да ли постоји једно (опште) или више (каталог) права личности.

Предвиђена су и посебна средства (тужбе) за заштиту права личности и то: тужба за пропуштање, тужба за уклањање, тужба за накнаду (не)материјалне штете, тужба за утврђење и тужба за стицање без основа.

И на крају да ставимо још једну напомену. У стварању концепције о правима личности теорија се руководила људским (хуманим) аргументима, тј. човјек је био тај чија лична добра (како она која му припадају као биолошком бићу, тако и она која су му својствена као социјалном бићу) је требало заштити. Међутим, општеприхваћен је став да и правна лица, такође, могу бити субјекти права личности. У том смислу, *mutatis mutandis*, за њих би важило све оно што је карактеристично и за физичка лица као субјекте права личности.

Summary

The Rights of Privacy are the institute of the Civil Law rooted in the Roman Law, which passed through its affirmation only in the 19th century. Many European Civil Codes from that period regulated certain rights of privacy or the right of privacy as a general right within the framework of its special provisions or within the framework of provisions concerned with tortuous liability. The Rights of Privacy were introduced into our legal system by way of the Law of Obligations from 1978 under provisions concerned with tortuous (immaterial) liability. Since then, many changes have taken place, especially for the reason of introducing new forms of violation of the rights of privacy caused by technical-technological and social development, in general. Therefore, it is necessary to apply a new

approach to this matter and new proposals for its legal regulating de lege ferenda.

In this paper the author tries to give his contribution to determining the position of the rights of privacy within the framework of our legal system, as well as to determining important characteristics and to analysing existing instruments for the protection of the rights of privacy. Namely, many of our legal theoreticians have dealt with this aspect and they have taken a general stand that the rights of privacy make a composite part of Civil Law and represent its material component as much as immaterial. As such, they have certain characteristics attributive to civil rights of proprietary character, and certain attributes which distinguish them from the rest. Thus, the Law of Obligations anticipates special claims for the protection of the rights of privacy.